

РЕЧ УНАПРЕД

*Ако желиш да дете живи са
боговима, подучавај га филозофији, а
ако желиш да живи са људима,
подучавај га реторици*
(Сократов ученик Антистен, фрагм.
173)

Ова књига је плод дугогодишњег развијања предмета *Реторика* на Правном факултету Универзитета у Београду, бројних предавања, курсева, семинара и тренинга које је аутор протеклих деценија водио у различитим градовима, у разним поводима и за шаролику публику – од средњошколаца до судија и врхунских менаџера, од студената до чланова главних одбора појединих политичких странака, од професора реторике до полазника без обимних претходних знања. У књизи се рефлектује и нагомилано искуство, стицано годинама током припрема студената права за такмичење у беседништву, као и у раду Центра за беседништво *Institutio oratoria* при Правном факултету Универзитета у Београду.

Rhetorike techne представља органску надоградњу на уџбеник *Ars rhetorica* – *вештина беседништва*, који је изникао из плодне сарадње коју сам дуго остваривао са проф. др Обрад Станојевићем, између осталог и оснивајући поменути Центар за беседништво. Настојали смо да на различите начине, заједничким напорима, афирмишемо реторику и беседништво, у времену када су и друштвене околности ишле на руку обнављању интересовања за леп, правилан и уверљив говор. У тим настојањима заједнички смо припремили и објавили поменути уџбеник 2001. године, који је убрзо добио награду као књига године издавача (Службени лист СРЈ). Пошто је цео тираж убрзо био распродат, 2003. године смо, уз извесне допуне, објавили друго издање ове књиге, чији је поновљени тираж такође био брзо исцрплен. Делови тог уџбеника, они чији сам био аутор, преузети су са једним бројем измена. Потпуно су нове уводне теме и целокупни први део, део о римској реторици, одељци о особинама говорника и аудиторijuма, судском и политичком беседништву, као и говор за медије. Осим тога, избор беседа на крају књиге садржи један број нових говора у односу на *Ars rhetorica*, док су неки други изостављени.

Мада је *Ars rhetorica* била дело два писца, она је чинила прилично кохерентну целину. Ипак, постојала су извесна теоријска размимоилажења (попут дилеме да ли су реторика и беседништво синоними или различити појмови), као и извесне концепцијске разлике (степен пожељног утицаја *public speaking* оријентације па, сходно томе, и употребе енглеске терминологије). Зато смо донели одлуку да сваки аутор настави својим путем, уз уверење да у нашој небогатој литератури има и оправдања и простора за оба приступа реторици и беседништву.

Ова књига је замишљена као водич за све оне који желе да усаврше свој говор. Она читаоце упознаје са принципима, захтевима, тајнама и триковима

који ће им помоћи приликом суочавања са било каквим јавним наступом - на пословном састанку или стручном предавању, у суду или на политичкој сцени, пред камерним или масовним аудиторијумом, у писаним или електронским медијима, када је потребно изговорити здравицу или посмртни говор, одржати презентацију или обавити интервју за добијање посла. А то су животне ситуације у којима се може наћи свако, вољно или невољно, очекивано или неочекивано.

Један амерички зналац вештине јавног изражавања је имао обичај да каже: „Људски мозак је необична ствар. Он функционише од момента кад сте рођени, па све до тренутка кад треба да одржите говор пред публиком“. Велики број људи несвиклих да јавно говоре, осећају непријатност већ при помисли на појављивање пред слушаоцима, па по правилу избегавају такве изазове. Уколико их се баш морају прихватити, често су паралисани тремом или одрже говор који би било боље да уопште нису одржали. Због тога је веома корисно да се понешто научи о беседништву и јавном говорном наступу. Из тих разлога су се од античке Грчке, преко Рима и средњег века, све до савременог доба, састављали разноврсни уџбеници реторике, чија је сврха била да помогну говорницима. Најпре их је створила грчка традиција под називом *rhetorike techne*, док се код Римљана, захваљујући Квинтилијану, одомаћио термин *institutio oratoria*. Почетак XX века донео је бројне књиге које су у свом наслову садржавале магичну реч - *public speaking*.

Да ли се данас треба више ослонити на античку реторичку традицију или на савремени *public speaking* и правила о јавном наступу? Приступ у овој књизи, која не случајно носи име *Rhetorike techne*, према старогрчком називу за уџбенике беседништва, поред упутстава наслеђених из антике, следи и сопствено искуство које је аутор годинама стицао у раду са студентима и другим полазницима семинара, курсева и тренинга. Оно казује да се најбољи резултати постижу уколико се не запоставе важна сазнања и вредности које нам је оставила у наслеђе класична реторика, него се комбинују са саветима које пружа *public speaking*, прилагођен импулсима савременог човека. Јавни наступ данас изискује кориговање једног броја античких постулата, с обзиром на захтеве времена (нестрпљење слушалаца, већи значај визуелних елемената, општи сензибилитет аудиторијума и низ других елемената). Отуд се овде блага превага даје модерном приступу. На такво опредељење указује други део наслова ове књиге – јавни наступ.

Подучавање јавном наступу и релативно кратки курсеви за *public speaking* су почели да се убрзано развијају почетком XX века. Док се у антици реторика изучавала годинама, као део целовитог система образовања (најпре код софиста, а потом у средњем веку као саставни део тзв. *septem artes liberales*, ослањајући се на теоријске основе), дотле је *public speaking* од почетка био врло прагматично оријентисан. У прилично кратком времену (од неколико дана до неколико недеља), кроз низ практичних упутстава, слушаоци су се припремали за ефикасан и успешан јавни наступ, тако да њихов говор остави повољан утисак на слушаоце и да се њиме постигну жељени ефекти (пословни, политички, правни, лични).

У складу са тим и ова књига првенствено има циљ да, у ограниченом времену којим савремени човек данас располаже, омогући сваком читаоцу да лакше састави говор кад се нађе у ситуацији да мора говорити, да се успешније избори са тремом, да наступа што уверљивије, да користи модерна сазнања и техничка помагала које ће његов говор учинити ефектнијим. Ово дело би требало да послужи као литература којој ће се читалац враћати с времена на време, у трајној жељи да развија беседничке способности, али и као прибежиште у тренутку када конкретни повод неког натера да мора да одржи говор. Подсећање на најважније особине говорника, начин на који се анализира аудиторијум, а нарочито на правила за припремање говора, у комбинацији са погледом на неке од беседа на крају ове књиге, сигурно ће допринети већој сигурности и бољем јавном наступу нашег читаоца.

Због тога је она намењена не само студентима реторике, него и правницима практичарима - адвокатима, судијама, тужиоцима, окренута је политичарима и онима који то желе да постану, људима из бизниса - од топ менаџера до свих оних који у оквиру свог посла имају обавезу да представљају или заступају фирму у којој раде, професорима и наставницима који су свесни у коликој мери је у њиховој професији потребно да се добро говори, упућена је банкарима, новинарима, дипломатама, лекарима, свим другим студентима, чији успех на испиту често зависи од начина на који изложе своје знање. Књига је намењена свима који осећају потребу да уверљивије саопштавају своје идеје у комуникацији са претпостављенима или са потенцијалним купцима, на семинарима и презентацијама, на свадбама, славама или сахранама, у оквиру своје породице или када нешто треба рећи новинарима. Речју, намењена је свима који желе да се атрактивно и адекватно изражавају. Јер, речитост је «сликарство мисли», «мач и штит», «обдареност духа да нас претвара у господаре срца и мисли других људи». То је способност која се не наслеђује, него се ствара. Римљани су с правом говорили: *Poeta nascitur, orator fit* – песник се рађа, говорник настаје. Нема лоших говорника, постоје само они који нису радили на себи. Из генерације у генерацију, на стотинама примера смо се уверили да је развијање говорничког талента на дохват руке свакоме и никада не представља немогућу мисију. Говорничка способност није резервисана само за посебно обдарене појединце. Једино је питање да ли ће се неко охрабрити за тај подухват и препознати његову неопходност, која је у данашње време сваким даном све већа.

Нарочиту захвалност дугујем рецензенту проф. др Љиљани Мркић-Поповић и колеги проф. др Обраду Станојевићу, за многе заједничке подухвате, сазнања, идеје и искуства која су настајала током наше вишегодишње сарадње и која су, добрим делом, садржана и у овој књизи. Веома ме радује што се проф. др Миодраг Јовановић сагласио да се у овом издању књиге нађе део о дебати, који је он написао. Настанку књиге су, критичким читањем појединих делова рукописа и на разне друге начине, у многоструком допринели и други моји пријатељи, од којих бар неке осећам потребу да поменем именом: проф. др Ксенија Марицки-Гађански, проф. др Дејан Поповић, проф. др Алан Вотсон са Универзитета у Џорџији (који ме је неуморно снабдевао најновијом светском литературом), Иван Бекјарев, Ратомир – Рале Дамјановић, адвокати Вељко Губерина и Ненад Целебцић, проф. др Живан Лазовић, Дејан Милић, Зорица Мишчевић (чији ентузијазам даје снагу беседничком фестивалу *Lux verbi* у

Сремској Митровици), аистенти Марија Караникић (Правни факултет) и Драгана Димитријевић (Филозофски факултет, Одељење за класичне науке), агенција *Bovan Communication* и колегиница Маја Бараћ, директор гимназије у Пожаревцу и Јованка Атанацковић, који неуморно шире вирус беседништва међу младима тог града. Захвалност дугујем и многим другим који су били уз мене, а који се неће осетити повређеним што нису поименце поменути, с обзиром да су прави пријатељи. Драгоцену улогу при настајању ове књиге су имали моји студенти, који су ми својим ентузијазмом, коментарима, идејама, интеракцијом, успесима и пропустима током вежбања, учешћем на такмичењима у беседништву, чак и лекторским исправкама, изнова давали енергију и доказивали смисао постојања једне овакве књиге. Најзад, вероватно најважније, ове књиге не би било без подршке моје супруге, сина, ћерке и унука, којима су зарад њеног настанка ускраћени многи драгоцени тренуци пажње. На свима њима, а пре свега на читаоцима, је да процене да ли је све то вредело.

Предајемо ову књигу у руке читаоцима најразличитијег соја, у вери да ће она преобратити оне који мисле да никада не могу постати успешни говорници, разбудити знатижељу оних који су свесни својих квалитета, али немају довољно куражи да проговоре пред другима, да ће бити корисна и онима који себе већ сматрају добрим беседником. Онима који немају довољно самопоуздања посвећујемо поруку мудрих Латина: *Fit fabricando faber* – ковањем се постаје ковач, а онима који сматрају да имају довољно беседничког талента, кинеску изреку да је и драгом камену потребна рука вештог мајстора.

Београд, март 2008. године

Аутор